

zřelý“ odstín, pachut nebo stín. Může to být láska, která se přehoupla do deziluze, ba znechucení (již citovaný „hadřík“), láska, která je teď tak silná a opojná, ale už se dobře tuší, že jednou zprozaičtí a zploští se (skvostná báseň *Jenom prosím*), a samozřejmě láska pokoutná, ta, o které se nemluví nahlas, anebo ta, která se míjí s tou skutečnou a nevědomky ji zraňuje (*Víš, miláčku*). Když ani tzv. nejvyšší cit nemůže být beze stínu, je to vůbec existence, kterou lze snést? Přesně tohle se tu implicitně zvažuje, a nenechme se klamat tím, že je to leckdy stylem „smích skrz slzy“.

Už několikrát jsem psala, že poezie Olgy Stehlíkové je především existenciální, a to platí i v této sbírce, možná dokonce ještě víc než v těch předchozích. Mimo jiné tu totiž ještě nápadněji vystává její mnohohlasí, polyfonie, kterou také počítám k výrazným konstantám autorčiny poetiky. Hlasy mnoha a mnoha lidí se mísí s dalšími „utrženými“ slovy a výroky a je jen příznačné, že se vzájemně spíš míjejí, než symbioticky proplétají, spíš se od sebe odrážejí, než že by v sobě rezonovaly, až má člověk takřka apokalyptický pocit babylónského zmatení jazyků. To – možná překvapivě – ještě zvýrazňuje další typický rys poezie Olgy Stehlíkové, a sice mimořádná citlivost vůči zvuku slov, jejich znění. Třeba báseň *Dobry den, necítím vůně a pachy* je na tom postavena celá, při autorských čteních pak mají zaručený úspěch „freudovské“ pasáže v básni *Důkaz*. Co vlastně znamenají slova? Můžeme se jimi skutečně dorozumět, anebo klamou víc než cokoli jiného? Blízko nedorozumění a neporozumění je stále příliš těsná, příliš riskantní. A přece nemůžeme jinak – nebo snad ano?

Zdá se, že je tu spousta suverénních odpovědí, přesto v poezii Olgy Stehlíkové slyším hlavně otázky, a to ty nejzásadnější. Ty ovšem chtějí odvahy. Jejím důkazem je výrazně experimentální charakter této poezie – což pěkně křísne, když si uvědomíme, že mnozí by ji „naopak“ označili za civilní. Vždyť je tu tolik každodennosti! Jenže tohle není žádný plochý dokument ani sebrané moment(k)y, a i když se při čtení smějeme, až nás to kolikrát samotné překvapí, nakonec nám spíš pořádně trne. A má proč. Jestli tohle má být ob-

raz našeho života, byť záměrně pokřivený a leckdy vyostřený až ke karikatuře, tak to tedy potěš.

A přece. Přece je čeho se zachytit – ať už je to snad jediná čistá, bezbranná láska vůči dětem (báseň *Ještě, už*) i vůči těm, kdo tu zároveň už nejsou, po svém vlastním způsobu (*Miluji*, i s tím patetickým „i“ na konci), anebo city a okamžiky, které se do slov nevejdou, a přece se nějakým zázrakem našla (moje zvlášť milovaná báseň *Miminka nemají pohlaví*) – anebo Bůh, samozřejmě. Mluví se tu o něm jen nenápadně, chvilíčku, ale i on je osamělý, a aby taky ne, při tom všem. A tak se tu implicitně a plaše, až k nepostřehnutí, soucítí i s ním – i když člověk už sám nemůže, a tím spíš. Jestli tohle není láska a naděje, tak už fakt nevím!

SIMONA MARTÍNKOVÁ-RACKOVÁ (1976, Praha), je poetka, redaktorka, editorka, recenzentka. Vyštudovala český jazyk a literaturu na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity v Praze. Od r. 2013 vedie recenznú rubriku literárneho časopisu *Tvar*. Bola editorkou ročenky *Sto najlepších českých básní 2012* (Host, 2012) a dvojdielnej *Antologie české poezie* (dybbuk, 2007 a 2009). V r. 2007 debutovala zbierkou *Přítelkyně*, v r. 2009 jej vyšiel súbor 12 básní o Benátkách *Město, které není*, bibliofília s linorytmi P. Piekara. V r. 2015 nasledovala zbierka *Tance*, v r. 2017 zbierka *Zatímco hlídací psi spí*. Básne publikovala v mnohých časopisoch (*Host*, *Tvar*, *Respekt*...) a v ročenkách *Nejlepší české básně 2016, 2017 a 2019*. Je vítazkou Drážďanskej ceny Lyriky 2016 a súťaže Básne CZ/SK 2017. Jej poézia bola preložená do viacerých jazykov a zhudobnená (skupina *Hm...*, Marie Sommerová, Divadlo Agadir v r. 2020 vydalo CD *Přítelkyně*).

DENISA BALLOVÁ

Keď ženy hovoria spoločne

EVA RISTOVÁ, Bernardine. 2020. *Dívka, žena, jiné*. Brno : Host. Preložila Viktorie Hanišová.

Nikdy som nemala rada poznámky okolia na farbu svojej pleti. Niektorí ma nepriamo chválili, iní mi zrejme chceli ublížiť. Pamätám sa, ako mi zovrelo vnútro, keď som vo svojom okolí počula slovo „cigánka“. So strachom som sa otáčala, či to smerovalo ku mne. Narodila som sa s tmavšou pletou, zrejme za to vďačím génom po otcovi. Ten bol ale v detstve svetlovlasy a na tvári mu žiarili len tmavohnedé oči. S vekom však jeho pokožka stmavla. Keď som sa narodila, niekto

z rodiny nemiestne poznamenal, že ma mama mala asi s nejakým cigáňom. Dodnes ma táto rodinná historka bolí. Podobne sa cítim pri spomienke na jeden vianočný večierok. „Aká pekná cigánočka,“ povedal mi jeden pripitý kolega. Ľudia sa ma ale nestránili, neobjímali svoje tašky, keď som nastúpila do autobusu. Pre svoju tmavšiu pleť som nebola diskriminovaná na pracovných pohovoroch, bez väčších problémov som si našla najlepších priateľov. Deti však boli ku mne kruté. Spomínam si, ako som sa v prvom ročníku na základnej škole skrývala za strom na školskom dvore. Cítila som sa zvláštne, že sa so mnou nikto nechce kamarátiť, pretože spolužiačka z triedy sa mi pre farbu pleti vysmievala. Nedávno som sa o tom rozprávala s mamou. Vyčítala mi, že som jej o šikanovaní nepovedala. Nevedela som ako, nikomu som sa s tým nezverila. Ako by mi pomohli?

Britská autorka Bernardine Evaristo vo svojej oceňovanej knihe *Dívka, žena, jiné* opisuje diskrimináciu žien pre ich farbu pleti. Všetky postavy v jej románe sú totiž černošky žijúce v Británii. Jedny sa tam už narodili, druhé tam odišli, aby svojim deťom ponúkli lepšiu budúcnosť, ako by im dala ich rodná Afrika. Niektoré ženy musia prekonať predsudky nielen preto, že sú tmavé, ale predovšetkým preto, že sú jednoducho ženy. Musia potláčať svoj temperament, nemôžu študovať alebo radšej ignorujú pohľady mužov na firmených rokovaní. A potom je tam ďalší dôležitý rozmer knihy – mnohé z žien sú lesby, ktoré sa musia vyrovnáť so svojou sexuálnou orientáciou. Román *Dívka, žena, jiné* je preto odvážnym počínom. Neobsahuje kliše ani žiadne zjednodušenia, či skratky. Bernardine Evaristo je výborná rozprávačka, citlivá k inakosti svojich postáv a detailná v opise ich príbehov. Svoju knihu vystavala na dvanástich hrdinkách, ktoré sú na prvý pohľad veľmi odlišné. Pochádzajú z rôznych sociálnych tried – spoznávame viceprezidentku banky z londýnskeho finančného centra City, ale tiež upratovačku alebo predavačku z potravín. Sledujeme učiteľku, ktorú práca s deťmi najskôr nadchla, aby zbytočná byrokracia jej odhodlanie úplne zničila. Rýchlo sa stotožníme s mladou študentkou, ktorá svojím presvedčením rebeluje voči rodičom. Jednoducho tiež pochopíme takmer storočnú ba-

bičku, ktorá túži po blízkosti svojich detí a vnúčat. A možno sa na dlhšie pristavíme pri outsiderke Megan, ktorá sa vo svojom tele necíti slobodná, a tak si začne radšej hovoriť Morgan.

Kniha sa začína na premiére hry v londýnskom národnom divadle. Napísala a zrežovala ju Amma, prvá postava románu, od ktorej sa dej románu odvíja. Stretáva sa tam väčšina postáv, ktorým sa Evaristo postupne venuje. Ich motivácie, ale aj kľúčové rozhodnutia odhaľuje v krátkych kapitolách, ktoré nesú ich mená. Kedykoľvek je preto jednoduché vrátiť sa k niektorej z nich, znova si prečítať pasáže, ktoré na ne neskôr nadväzujú. Kniha *Dívka, žena, jiné* však nie je napísaná chronologicky. Pre autorku čas nie je určujúci, dôležitejšie sú viaceré perspektívy, ktoré sa vďaka tomu odkrývajú. Evaristo pracuje s textom aj iným spôsobom. Nepoužíva veľké písmená na začiatku viet a bodku na ich konci. Neoznačuje priamu reč, ktorá tak splyva s ďalším textom. Britská autorka aj vo svojich predošlých knihách experimentovala s formou. Svoj debut s názvom *Lara* napísala vo veršoch, rovnako ako svoj druhý román *The Emperor's Babe* (v českom preklade *Císařovo kotě*, vyd. Oftis, 2017). Poéziu v jej tretej knihe nachádzame len výnimočne, napriek tomu viaceré pasáže nesú znaky nerýmovaných básní.

Román *Dívka, žena, jiné* písala Evaristo šesť rokov a vlani za získala prestížnu Bookerovu cenu ako vôbec prvá černoška. Môže za to nielen jej nezameniteľný štýl rozprávania, ale aj témy, ktorým sa venuje. Spracováva životy černošiek, ktoré sa snažia o začlenenie, no narážajú na zbytočné predsudky a spoločenské prekážky. Evaristo nie je idealistka. Jej postavy robia chyby, zlyhávajú, ale dokážu sa tiež poučiť. Niektoré sa síce vzdávajú, ďalšie majú komplexy, ale sú medzi nimi aj trpezlivé, sebavedomé a odvážne osobnosti. Na stránkach románu znejú mnohé ženské hlasy. Nevytvárajú kakofóniu, pretože sa neprekrikujú, hovoria spoločne, no každá sama za seba: „*viděla, jak dopadnou všechny ostatní, a i ona samotná, že skončí jako mladistvá matka s kočárkem, ve kterém bude tlačit tikající bombu bez otce a neustále bude štrachat v záhybech pohovky po pár drobáčkách, aby je mohla hodit do měřicího přístroje, jako máma bude nakupovat v levných potravinách,*

jako máma bude se přehrabovat v regálech před zavírací dobou, aby vyšťrachala zlevněné jehněčí, jako máma, ale já ne, já ne, já ne, opakovala si pro sebe, já tomu uteču a poletím ještě dál“ (s. 129).

Autorkino písanie nie je prvoplánové, ale premyslené. Každý postavu sa venuje len v istom období. Niektoré životné etapy preskočí, aby sa pristavila pri tých rozhodujúcich. Ukáže tak, že človeka neformuje len rodina, ale tiež škola, priatelia a ciele, ktoré sú na prvý pohľad nedosiahnuteľné: „*chtěla jsem jít na vysokou školu, abych se stala učitelkou, byla to jedna z mála profesí, kterou ženy mohly v té době vykonávat, ale musely být svobodné, Penelope, což znamenalo, že bych musela s učením přestat, jakmile bych se provdala“ (s. 268).*

Ďalšie nadstavby príbehov jej umožňujú venovať sa rasizmu, ktorý zažíva každá postava. Všetky sa snažia začleniť napriek pôvodu a farbe pleti. Evaristo je empatická, možno aj preto, že mala pre svoj pôvod podobné skúsenosti: „*Slim měl pro děti a jejich ‚uplakané příběhy‘, jak je nazýval, méně pochopení, jako například když jedno dítě štíplo Adu Mae do paže, aby zjistilo, jestli se jí dělají modřiny, nebo ji poškrábalo kompasem, aby vidělo, jestli jí teče krev, a pokud ano, tak jakou bude mít barvu?“ (s. 339 – 340).* Britská autorka ide ešte ďalej. Reflektuje súčasnosť odkazmi na brexit aj Donalda Trumpa v Bielom dome, ale tiež analyzuje zmeny vo vnímaní a správaní sa k ľuďom s inou farbou pleti a sexuálnou orientáciou. Medzi jej postavami sú mladé študentky, ženy v stredných rokoch aj tie skôr narodené. Kým tie staršie museli v minulosti svoje pocity potláčať, mladšie v súčasnosti môžu slobodne a nahlas vyhlásiť, že žijú s partnerkou.

Evaristo nie je explicitná, očakáva pozornú čitateľku a sústredeného čitateľa, ktorí aj vďaka jej knihe pochopia, že dnes žijeme lepšie časy. Jej román *Dívka, žena, jiné* je preto svedčou o odvahe, odhodlaní, ale tiež nedokonalosti žien. O tom, čo všetko dokážeme, keď sa nevzdáme, ale zdoláme prekážky pre lepšiu budúcnosť tých, čo sa vyberú za nami: „*snění není naivní, ale zásadní pro přežití, snění je ekvivalentem naděje ve velkém měřítku“ (s. 313).*

DENISA BALLOVÁ vyštudovala žurnalistiku a politológiu v Bratislave. Štyri roky pracovala v *SME*, odkiaľ v septembri 2014 odišla študovať žurnalistiku do Aix en Provence. V rámci štúdia pol roka stážovala a žila v Paríži. Na Slovensko sa vrátila v auguste 2015, aby ho opäť opustila v máji 2016 a na istý čas sa usadila v estónskom Tartu. Momentálne žije v Prahe a píše pre *Denník N*.

MATÚŠ MIKŠÍK

Všetko je v naratíve

ŠRAMATYOVÁ, Veronika. 2019. *Rodinné konštelácie*. Bratislava : Vlna – Drewo a srd.

Druhá básnická zbierka Veroniky Šramatyovej je predovšetkým decentná – takým tým tradičným spôsobom. V podstate nič v nej ani na opakované čítanie až tak veľmi nevyruší (nevzruší?). Knižný bloger či blogerka by mohli hodnotenie knižky vybaviť tým, že ide o príjemný zážitok. Hotovo. Problémov s príjemnými knihami je však zo strany recenzenta či recenzentky nemálo – urobiť zadosť primárnej funkcii literárnej kritiky totiž znamená svoje čitateľské uspokojenie dekonštruovať a pri tomto procese sa môže vynoriť poznanie, že nie všetko, čo je príjemné, je zároveň aj výnimočne dobré. Na druhej strane, nie všetko, čo je výnimočne dobré, musí byť ohurujúce – výnimočne dobré môžu byť aj veci vskutku „iba“ decentné.

Rodinné konštelácie decentné rozhodne sú, lyrická hrdinka tu pozoruje (len) svoje najbližšie okolie a ani naň si nenárokuje právo vlastníčky (či objaviteľky) objektívnej pravdy, čo je dokonca až sympatické. Samotné pozorovanie je živé, ale nie živelné – modom je skôr istá potmehúdskosť a možno kúsok voyerizmu (aj pri zameraní pohľadu na seba). Aktérka si uvedomuje nemožnosť absolútneho pozorovania, berie na vedomie, že „*vytvárame obmedzenia / vstupom do narácie“ (s. 15).*

Kľúčové je to, že si subjektka uvedomuje odstup medzi žitím a literárnym obrazom, čo dáva najavo viacnásobným použitím výrazu naratív – tento odstup so sebou automaticky prináša aj istú mieru scudzovania. Zbierka celkovo osciluje medzi dostredivou dôvernosťou a odstredivým scudzovaním. Samotná úloha naratívu je tu dvojdomá – na jednej strane je spolu so zameraním na detail nástrojom spoznávania, na strane druhej exponovaním vlastnej fikčnosti čitateľov